

Arkeologiske undersøkelser av hus og øvrige bosetningsspor fra eldre bronsealder og førromersk jernalder, ID 177381.

(Dette er et ekstrakt av denne undersøkelsen)
Nordre Tengedal gnr. 81, bnr. 4,
Bjerkreim kommune, Rogaland.

1 SAMMENDRAG

I denne rapporten presenteres resultatene av utgravningen som Arkeologisk Museum, Universitetet i Stavanger (AM) foretok på Tengedal gnr. 81 og bnr. 4 i Bjerkreim kommune på forsommeren 2015. I tidsrommet 18.05.15 - 02.06.15 ble det avdekket 1044 m² like ved dagens gårdstun.

To av bygningene er datert til eldre bronsealder, mens ett hus er datert til eldre førromersk jernalder. I tillegg ble det funnet et hus som ikke ble datert, men som har typologiske trekk som antyder at dette kan være fra slutten av neolittikum/eldre bronsealder. I tillegg til dette ble det funnet flere stolpehull som ikke kunne relateres til langhus. Trolig tilhørte disse anleggene mindre fire eller seksstolpers nyttebygninger som vanligvis preger boplasser fra de undersøkte fasene.

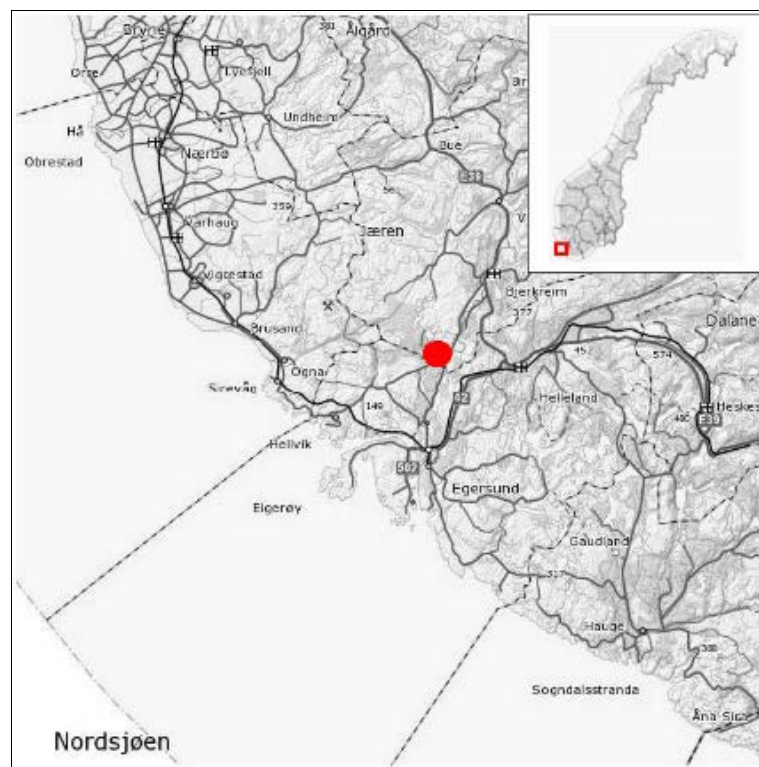
I felt var det to bygninger som framsto som komplette og tydelige. Disse ble hovedfokus for undersøkelsene og disse er mer omfattende beskrevet enn de bygningene som ikke var komplette eller framsto som meget utvaskede. Prioriteringene blir også avspeilet i de botaniske undersøkelsene som har hovedfokus på det eldste av de to godt bevarte bygningene. Bevaringsforholdene for makrofossiler viste seg å være spesielt godt i bygningsrestene som var hovedprioritet. Resultatet har gitt grunnlag til et forslag til funksjonsinndeling av huset. Dessuten kunne variasjonen av bevarte frø og korn gi innblikk i dyrkede kornarter og utnyttelse av ville vekster. I tillegg til dette kunne sammensetninger av vekster også fortelle litt om hvilke planter som vokste i kulturlandskapet i eldre bronsealder. I tillegg til hus ble det påvist et dyrkningslag som ble undersøkt. I dette laget ble det funnet dårlig bevarte korn som dessverre ikke kunne artsbestemmes. Dessuten var det også spor etter engvekster.

En av de undersøkte nedgravningene inneholdt en kuriosita i form av et griseskjelett. Dette ble datert til tiden rundt reformasjonen. Dessverre utgjør ujevnheten i kalibreringskurven at det ikke kan avgjøres hvorvidt denne er eldre enn 1537 eller ei. Slaktemerkene observert på beina viser en alderdommelig måte å partere slaktet på som oftest er observert på bein fra middelalder eller nyere (Denham pers. med.). Dessverre kan ikke dette funnet relateres til andre spor, og framstår som et mysterium da det synes å være løsrevet fra en tunkontekst.

Området hvor gården ligger er preget av breelavsetninger, som i dag framstår som en langstrakt flat terrasse. På denne terrassen/elvesletten har det ikke vært større stein og fraværet av steingarder og større rydningsspor er påtagelig. Dette framkommer klart på det historiske flybildet av gården fra 1950-tallet (Figur 1).

Figur 1. Gården Nordre Tengesdal i 1954. Foto. Widerøes Flyveselskap v R. Ingelsrud, kilde Nasjonalbiblioteket.

Figur 2. Oversiktskart over lokalitetens beliggenhet. Kartmaterialet er hentet fra Skog og Landskap.

I forbindelse med byggesak på gården Tengesdal gnr. 81, bnr. 4 foretok Rogaland Fylkeskommune (RFK) i feltesongen 2014 en registrering i tiltaksområdet. Det undersøkte arealet ligger innenfor et område hvor det skal tilrettelegges for bygging av et tredje våningshus på jordbrukseiendommen. Totalt ble det gravd 3 søkesjakter, hvorav alle var funnførende (Flognfeldt 2014). Til sammen er det registrert 20 anleggsspor fra førreformatorisk tid. Sjakten som ble gravd nærmest dagens tun hadde størst funntetthet. Funnene omfattet ulike bosetningsspor som stolpehull, grøfter og kokegroper/ildsteder. I forbindelse med fylkeskommunens arbeid ble lokaliteten registrert i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden under ID 177381.

Saken ble oversendt til Riksantikvaren med anbefalinger om dispensasjon fra den automatiske fredningen. I tilrådingen fra Universitetet i Stavanger Arkeologisk Museum anbefales det dispensasjon fra fredningen med vilkår om vitenskapelig undersøkelse. Årsaken er at det på det nåværende tidspunkt er liten informasjon om tidligere tiders aktivitet i Sør Rogaland, og at kulturminnene på Tengesdal kunne potensielt tilføre ny kunnskap. Riksantikvaren tok tilrådingen til følge og satte vilkår om vitenskapelig undersøkelse av kulturminnene før byggetillatelse kunne gis. Den arkeologiske undersøkelsen ble utført med henblikk på å oppfylle kravene i dispensasjonen, samt å svare på de vitenskapelige problemstillingene i sakens prosjektbeskrivelse.

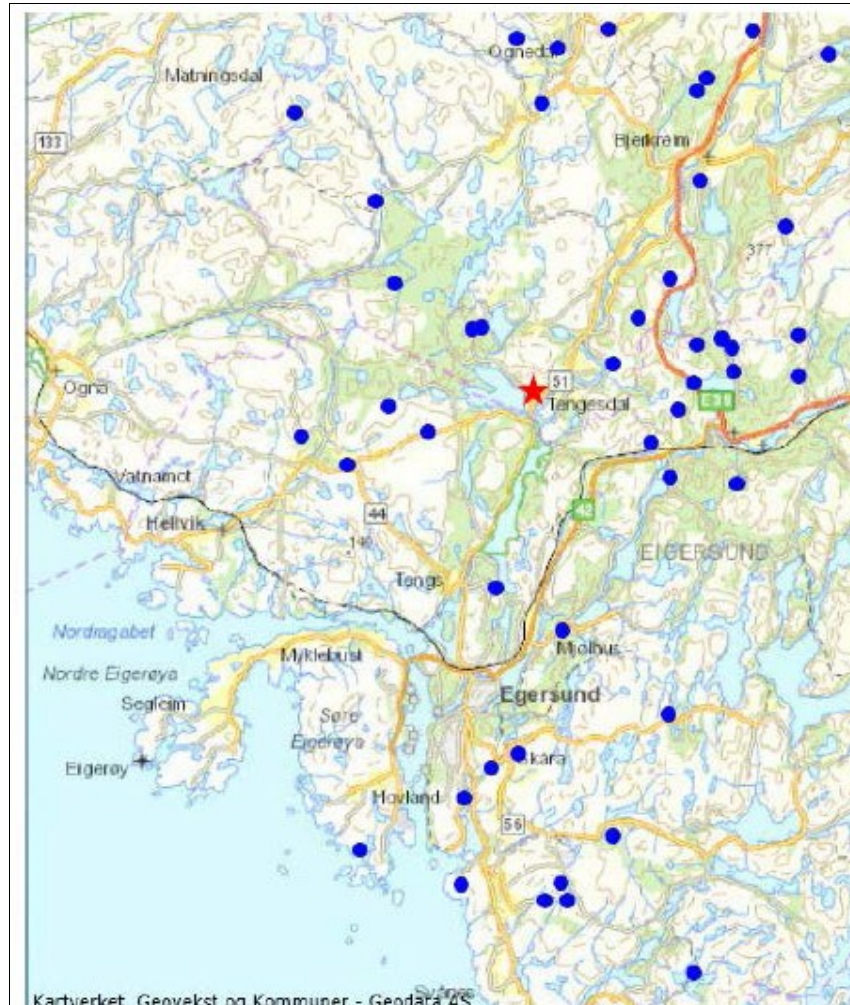
Gjennomgangen av løsfunnene fra Nordre Tengesdal viser stor tidsdybde. Funnene antyder at det har vært aktivitet fra steinalder til yngre jernalder på stedet.

Arkeologisk museum har på 1800-tallet mottatt funn og opplysninger fra amatørundersøkelser av gravminner på Tengesdal. Det foreligger imidlertid ingen konkrete opplysninger om beliggenheten til gravminnene, men finner var Jens Pedersen Tengesdal. Han eide den delen av klyngetunet Tengesdal som etter utskiftningen i 1902 ble dagens Nordre Tengesdal gnr. 81, bnr. 4, i tillegg til Tengesdal gnr 81, bnr. 2. (Tengesdal 2007). Det er sannsynlig at de undersøkte gravhaugene kommer fra eiendommen til Jens Pedersen Tengesdal, og er derfor relevante for å vise bredden i den forhistoriske aktiviteten som har vært i dalen.

Tengs/Bjerkreimselva og rundt sidedalene. Som eksempel kan nevnes Storsheia og Laksesvela med betydelige synlige kulturminner. I selve dalbunnen, på elveslettene rundt Tengs/Bjerkreimselva lenger opp i vassdraget, viser til dels store gravminner at det har vært en betydelig jordbruksbebyggelse også i de sentrale områdene av kommunen. De synlige øvrige kulturminnene her, i form av bygninger etc., er for det meste dyrket vekk. Tengesdal ligger i nederste del av dette vassdraget og er derfor sentral i forhold til dalførets kontakt med sjøen. I den forbindelse kan også nærheten til Egersund trekkes fram. Fra vikingtiden er det kjent at Egersund var brukt som havn, og det er mange gravfunn fra denne perioden. I Middelalderen ble Egersund et viktig kirkesenter.

Det er gjort svært få undersøkelser og registreringer av førreformatoriske gårds- og jordbruksrelaterte spor i de sentrale jordbruksområdene på elveslettene i Tengs/Bjerkereimsvassdraget eller i tilsvarende områder i resten av Dalane. Jan Petersen registrerte i 1933 tretti gårdsanlegg fra jernalderen i Helleland, Bjerkreim og Egersund sokn. Imidlertid er disse bosetningssporene av en helt annen type enn de registrerte funnene på Tengesdal, i og med at de består av synlige hustuffer av torv og stein med tilhørende gravrøyser, geiler og gjerder rundt (Petersen 1933). I tillegg til å registrere utførte Petersen

enkelte utgravninger innenfor noen av hustuftene på gårdsanleggene.

Figur 7. Utdrag av kart som viser beliggenheten til intakte jernalderens gårdsanlegg og tufter i Bjerkreim og Eigersund kommune. De kjente gårdsanleggene er vist med blått, mens tiltaksområdet på Tengesdal er markert med en rød stjerne. Kilde: Riksantikvaren.

I tiden etter registreringene på 1930-tallet har tilfanget av jernalder gårdsanlegg økt i Bjerkreim og Eigersund kommune. Kulturminnesøk i Riksantikvarens database Askeladden viser at det nå er 45 intakte gårdsanlegg eller hustufter fra jernalder i Bjerkreim kommune, mens Eigersund har 39 anlegg. Det oppgitte antallet omfatter også registreringene til Petersen. I likhet med registreringene fra 1930-tallet ligger de bevarte gårdsanleggene hovedsakelig i områder som i dag oppfattes som marginale jordbruksområder. Selve gårdsanleggene er konstruert av materialer som torv og stein.

Bosetningssporene på Tengesdal er funnet sentralt i flatbygda, og ligger sågar i prima jordbruksland. Dette er en meget forskjellig beliggenhet i forhold til alle de mange gårdsanleggene som ligger perifert i randsonene av hoveddalførene og som muligens må oppfattes som marginale gårdsbruk. Selv om den beste jordbruksjorda, slik den er på Tengesdal er begrenset, har området vide utmarksbeiter. Dette gjenspeiles også i dagens landbruk i Bjerkreim da kommunen er en av de største sauekommunene i landet. Muligens kan også fiske i elv og vann ha vært en god tilleggsressurs.

I de senere årene er det gjort mindre husundersøkelser av et toskipet langhus ved Hellvik i

Egersund kommune. Denne lokaliteten lå ved sjøen ca. 10 km sørvest for Tengesdal. I moderne tid er det utført omfattende arkeologiske undersøkelser på Sentral- og Nord-Jæren med Stavangerhalvøya. Det samme gjelder dessverre ikke for Sør-Rogaland hvor det mangler undersøkelser som kan fortelle noe om forhistorisk gårdsdrift i denne delen av fylket.

De mange løsfunnene fra gården har som nevnt gitt sterke indisier om at det har vært førreformatorisk aktivitet med stor tidsdybde i området. Det ble vurdert at en moderne undersøkelse av kulturminnene på lokalitet ID177381 ville kunne gi verdifull kunnskapsproduksjon til kjente kulturminner på lokalt nivå. Dessuten vil resultatene kunne være et ledd i å tilføre ny kunnskap om forhistorisk bosetning og jordbruk i Sør-Rogaland.

I prosjektbeskrivelsen ble det formulert aktuelle problemstillinger som kan stilles lokaliteten. Det ble imidlertid tatt høyde for at undersøkelsen var begrenset til et forholdsvis lite areal og kunne potensielt ha et meget begrenset kildetilfang. I de følgende punktene presenteres problemstillingene som ble framsatt i prosjektbeskrivelsen:

- Hva kan de fremkomne funnene fortelle om bebyggelse og gårdsdrift i et sentralt jordbruksområde i Sør-Rogaland/Dalane.
- Hvilken alder er det på denne bebyggelsen/aktiviteten?
- Hvordan er forholdet til de øvrige registrerte gårdsanleggene i området, særlig med tanke på angjeldende lokalitet sentralt i bygda kontra tidligere registrerte/undersøkte gårdsanlegg perifert i åsene rundt?
- Hvordan er forholdet mellom de registrerte konstruksjonssporene og det fjernete gravfeltet på den andre siden av dagens gårdstun?
- Er den forhistoriske bebyggelsen(husene) begrenset til området definert av Rogaland Fylkeskommune eller strekker evt. hus seg ut over dette området?
- Kan det påvises kulturlag, og representerer disse i så fall åkerbruk, møddinger eller beitemark/slåttemark for fehold?
- Hvilke kulturplanter (dyrkete arter, naturlige og innførte ugras) kan påvises?
- Kan de botaniske(naturvitenskapelige)analysene gi informasjon om vegetasjon og lokalklima under bosetningsperiodene som påvises?
- Hvilket potensial har små rester av organiskmateriale som vi kan finne i forbindelse med for eksempel kobber, til å bidra med til den arkeologiske tolkningen?
- Hvordan påvirker jordkjemiske forhold bevaring og informasjonspotensiale?
- Ved mangel på gjenstandsfunn, kan vi identifisere bruksområder ved hjelp av kjemiske analyser av jordprøver?

7.2.1.1 Sammandrag

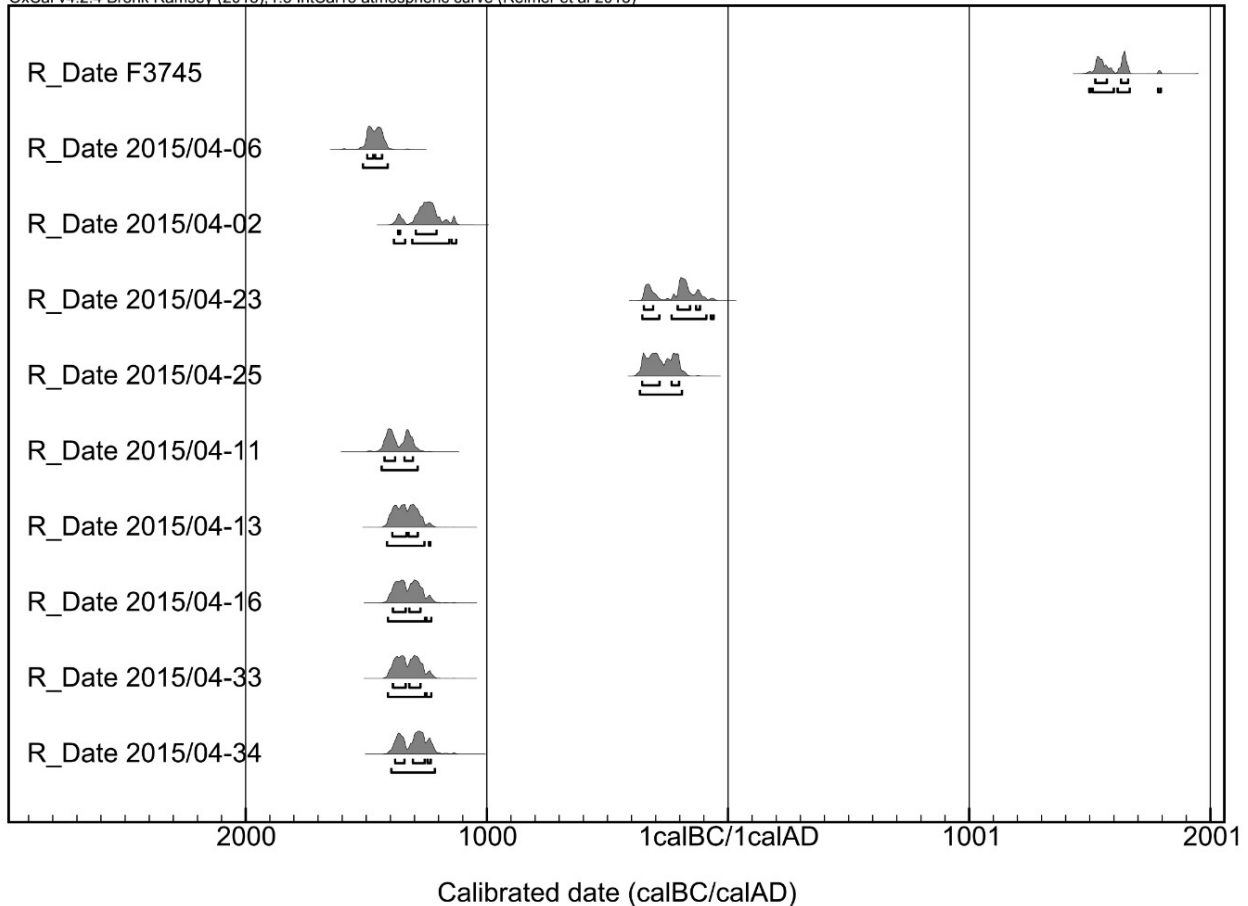
Resultatet av analysen av dessa prover visar en närvaro av odlade sädesslagen emmer/spelt vete, naken vete, naken och agnekledd bygg på platsen i äldre bronsålder och bygg i förromersk järnålder. Bland övriga växter finns enstaka bär och hasselnötter i och utanför husen och dessa kan ha insamlats eller växt naturligt på platsen. Frön av den betesindikerande växten smalkjempe finns i ett flertal anläggningar men flest fynd är i hus 3. Ett få antal fröer av ogräsarterna linbendel, vassarve och kjertelhønsegras förekommer i alla tre hus och flest fynd av kjertelhønsegras finns i hus nr 3. Dessa ogräs växer både i gödslade åkrar och på marker som är sandiga och sura (Viklund *et. al.* 1998:18). Kjertelhønsegras som åkerogräs är vanlig under bronsålder i Sydskandinavien (Viklund 2003:82). Fyndmaterialet i de provtagna

anläggningarna var sammantaget mycket sparsamt förutom prov 13 i hus 3 som hade flera arter av korn, internodier och ogräset kjertelhøusegras. Detta kan bero på bevaringsförhållanden och förkolningsgrad. Växtmaterial bevaras i den här typen av arkeologisk kontext genom förkolning och kan identifieras när det utsatts för en temperatur på ca 250-500°C i syrefri miljö (Viklund 1998:97). Högre temperaturer gör att växtmaterialet förbränns medan obränt växtmaterial förmultnar och därmed inte bevaras.

7.3 PRØVEMATERIALE TIL C14-DATERING

F3745 2A1718 Grop
Griseskjelett fra ca. 1 år
gammelt individ 280 30
1520-1595 & 1620-
1665 AD
2015/04-02 2AI535 Ildsted
1 Bjørk 3010 30
1380-1340, 1305-
1190, 1175-1160 &
1145-1130 BC
2015/04-06 2AK1607 Kokegrop Bjørk 3190 30 1505-1415 BC
2015/04-11 2AS2250
Stolpehull,
takbærende
3
Of. byggkorn 3110 30
1420-1385 & 1340-
1315 BC
2015/04-13 2AS3275
Stolpehull,
intern
3
Emmer/speltekorn 3070 30
1415-1260 & 1240-
1235 BC
2015/04-16 2AS3684
Stolpehull,
takbærende
3
Bjørk 3060 30 1410-1225 BC
2015/04-23 2AI2010 Ildsted
2
Hassel, kvist 2150 30
350-295, 230-220 &
210-105 BC
2015/04-25 2A3172 Slitasjeflekk 2 Byggkorn 2200 30 370-210 BC
2015/04-33 2AS1631
Stolpehull,
takbærende
3
Kortliva løvtre, trolig rogn 3060 30 1410-1225 BC
2015/04-34 2AI2539 Ildsted 3 Bjørk 3040 30 1395-1215 BC

Tabell 3. Oversikt som gjengir relasjon til prøvematerialet sendt til datering samt dateringsresultat.

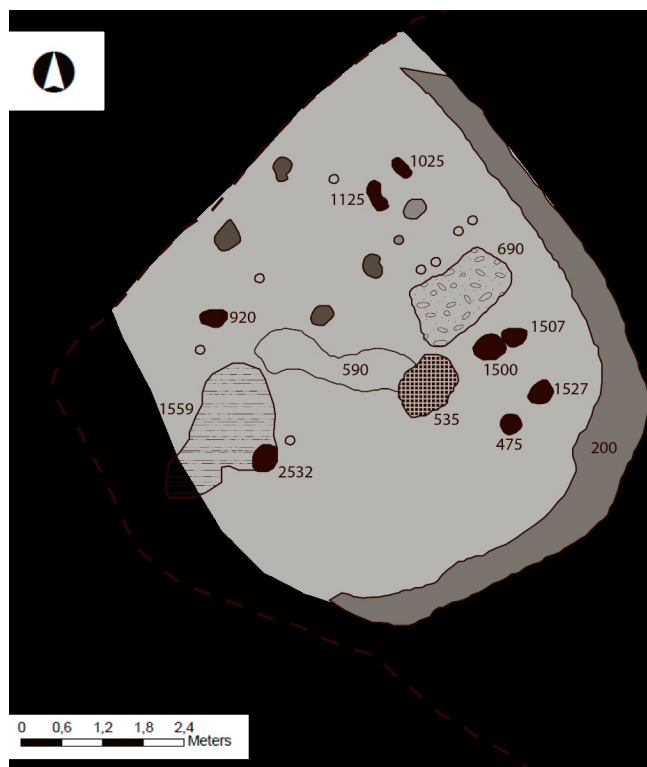
Alle funnene på lokaliteten ble gjort under avdekking eller ved snitting av anlegg. Funnene var i hovedsak funnet i anlegg knyttet til huskonstruksjoner. Den største funnkategorien er leirkarskår, men det ble også gjort funn av malestein, helle, og en flintflekke. Det gjøres oppmerksom på at F14 ikke er katalogisert da denne ikke hadde bruksspør. Se katalog (vedlegg 3) for mer detaljinformasjon.

som har budt på allsidige naturressurser. Den flate elvesletten hvor lokaliteten ligger har nær tilgang til elva Tengs som gir rikelig tilgang på ferskt drikkevann. I tillegg er elva en meget rik lakseelv, og har sågar en verdi som matressurs. Videre kan det nevnes at elvesletten som følger elva Tengs er forholdsvis flat og inneholder lite eller ingen store stein. Sletten framstår som et frodig og lett dyrkbart område. Det er i nettopp slike områder hvor tidlig jordbruksbosetting ofte forekommer. Dessuten er det også tilgjengelig utmark som egner seg for beiting og som jaktterreng. De stedege landskapsmessige fortrinnene på stedet har resultert i at området har hatt bebyggelse gjennom lang tid.

9.1 HUS 1 – BYGNING FRA ELDRE BRONSEALDER PERIODE III

Hus 1 framsto under utgravningssituasjonen en tydelig rest etter en bygning. Det mulige langhuset lå langs feltavgrensningen langs adkomstveien til gården i sørvest og garasjen på tunet i nordvest og nord. Hvorvidt det var gavlveggen til et langhus eller om dette var rest etter en mindre bygning er vanskelig å avgjøre da det var kun en liten del av husplanen som ble avdekket. Det kunne se ut som at resten av en bygning fortsatte under feltakanten og

videre inn under dagens tun. Siden det var kun en del av bygningsresten som kunne avdekkes, resulterte dette i at huset ikke fikk den høyeste prioriteten, og ble derfor begrenset håndrenset og undersøkt.

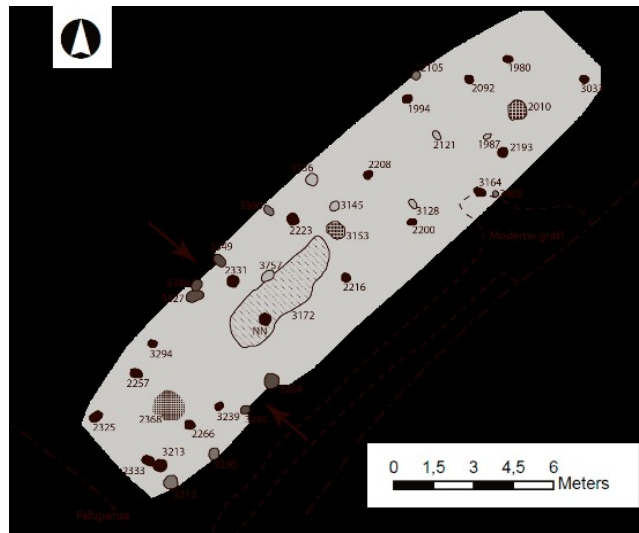
Figur 18. Hus 1 med alle mulige tilhørende anleggsspor.

Dersom man ser på resultatene for ett sigma (68% sannsynlighet, strekmarkøren like under figuren) blir dateringen litt mer konsentrert. Dersom dette resultatet blir lagt til grunn vil dateringen ligge innenfor 1280-1215 f.Kr. Dette tilsvarer den eldste delen av eldre bronsealder periode III.

9.2 HUS 2 – LANGHUS FRA ELDRE FØRROMERSK JERNALDER

Langhuset lå langs den søndre delen av feltavgrensningen, avgrenset av adkomstveien til gården i sørvest og ytre tiltaksgrense mot sør sørøst. Det ble påtruffet en moderne vannledning som ligger mellom avgrensningen til tiltaksområdet og langhuset. Vannledningen har formodentlig fjernet deler av de søndre konstruksjonssporene og aktivitetssporene tilhørende langhuset.

Tolkningsforslaget som vist på Figur 11 og Figur 12 viser en sannsynlig planløsning for langhuset. Planløsningen viser åtte takbærende stolpepar og to takbærende stolper hvis partnere ikke kunne påvises. I tillegg er det to mulige inngangspartier. Fire stolper som kan representere en mulig vegglinje er markert med grått i illustrasjonen nedenfor. Videre vil fyllskifter som inngår i tolkningsforslaget ligge til grunn for beskrivelsen av anleggsporene.

Figur 26. Hus 2 med alle tilhørende anlegg og anleggsnummer

Figur 27. Ildstedet 2010 før snitting.

Det området hvor dateringene sammenfaller best er markert med blått. Som det framgår av figuren er det to perioder som sammenfaller bra; 350-310 f.Kr. og 210-200 f.Kr. Dette tilsvarer midtre del av førromersk jernalder.

9.2.3 Diskusjon

I forhold til de andre bygningene på feltet lå Hus 2 med annen lengderetning enn de øvrige. Dette kan for eksempel være en indikasjon av andre lokalklimatiske forhold på det tidspunktet som Hus 2 ble oppført. Det er tidligere observert en sammenheng mellom dominerende vintervinder og plassering av gavlveggen til langhus. I daldraget på Tengesdal er det bitre vintervinder fra østlig retning som blir kraftige. Årsaken til dette er fasongen til selve daldraget som gir vinden mer fart fra denne retningen. Hus 2 lå plassert slik at gavlenden lå mot østlig retning. Dette kan antyde at landskapet har på tidspunktet huset var i bruk var mer som dagens åpne landskapsform.

Dersom den takbærende stolpesetningen sammenlignes med typologi fra Rogaland, minner denne mest om Løkens type 7. Denne typen kjennetegnes av at ett av grindparene hadde et større internt spenn enn de øvrige grindparene. I så måte ble de takbærende stolpene trukket nærmere vegglinjen enn de øvrige. Dette er tolket som et grep for å danne et større

indre rom som forstås som et hallrom. Stolpesetningen til Hus 2 har en større indre avstand i grindpar nr. 7 regnet fra syd. Dette gir potensielt et ca. 22 m² stort indre rom dersom det var vegger ved det femte og åttende grindparet. Denne størrelsen er noe mindre enn hva som vanligvis er observert for slike hallrom, hvor tilsvarende rom pleier å være over 32 m² (Løken upub. manus, Reiersen 2003).

Dersom Hus 2 skal sammenlignes med den typiske layouten til type 7 er de foreslåtte døråpningene til tolkningsforslaget ikke spesielt typeriktige, da disse minner mer om type 8. Det er mulig at stolpene 3213 og 3230 også bør forstås som dørstolper. Dimensjonen til disse stolpene muliggjør denne tolkningen. Det samme gjør plasseringen i veggen, mens bredden er litt i det bredeste laget (1,9 m målt fra senter til senter stolpe). Lysåpningen mellom de to stolpene har vært 1,5 meter, som eventuelt har gitt en meget bred dør. De to dørene i Hus 2 er inntrukket fra antatt vegglinje, mens den potensielle døren har da vært anlagt i flukt med vegglinjen. Det er ikke uvanlig at dører er forskjellig utformet i forhistoriske hus. Dette gjelder både plassering i forhold til vegglinje og dørbredde. Dette kan tolkes som ulik status til inngangene. Potensielt kan de viktigste dørpartiene ha hatt en dekorativ utforming.

Dateringene tilhørende Hus 2 tilhører alle førromersk jernalder. Dateringene sammenfaller best innenfor periodene 350-310 f.Kr. og 210-200 f.Kr. Dette tilsvarer midtre del av førromersk jernalder. De typologiske trekkene har tilsvarende elementer som Løkens type 7. Dateringene passer fint med denne tolkningen da hustype 7 opptrer i førromersk jernalder innenfor tidsrommet 300 f.Kr – 200-150 e.Kr. (Løken 1997:176). Planløsningen til Hus 2 har fellestrekk med for eksempel Hus CXL fra Forsandmoen i Forsand kommune.

9.3 HUS 3 – LANGHUS FRA ELDRE BRONSEALDER PERIODE II

Hus 3 var et langhuset som ble funnet langs den nordvestlige feltavgrensningen. Mot nord er feltet avgrenset av ytre tilaksgrense, mens i nordvestlig retning ble feltet avgrenset av avtrykket etter en nylig flyttet garasje. Litt av garasjefundamentet har muligens fjernet deler av de vestlige konstruksjons- og aktivitetssporene tilhørende langhuset. Imidlertid antas det at den moderne forstyrrelsen er forholdsvis liten og det er muligens en del av veggkonstruksjonen som kan ha vært berørt.

Tolkningsforslaget som vist på Figur 20 og Figur 21 viser en sannsynlig planløsning for langhuset. Planløsningen viser syv takbærende stolpepar som er valgt ut på grunn av anleggssporenes lignende utseende. Det største fellestrekket til de valgte stolpene er at de alle har skoningsstein. I tillegg er også dimensjonen og fyllmassene relativt ensartet. I tillegg til indre stolperader omfatter tolkningsforlaget to mulige inngangspartier. Dessuten viser framstillingen åtte stolper som kan representere en mulig vegglinje. For å indikere langhusets ytre avgrensing er dette i tolkningsforslagets illustrasjon markert som en grå skygge. I det videre vil fyllskifter som inngår i tolkningsforlaget ligge til grunn for den videre beskrivelsen av anleggssporene som antas å tilhøre Hus 3.

Det området hvor dateringene sammenfaller best er markert med rødt. Dette tidsrommet er mellom 1380-1310 f.Kr., noe som tilsvarer siste del av eldre bronsealder periode II.

9.3.3 Diskusjon

Hus 3 er et mindre langhus med forholdsvis tett stolpesetting i den nordvestlige enden av huset. I denne enden ble det observert flere ildsteder, hvorav ett ble datert. Dette viser samtidighet med dateringene fra stolpehullene i huset, og er sannsynligvis fra samme

periode. Den midtre delen av huset hadde større avstand mellom grindene, mens grindavstanden ble noe tettere i den sydøstre enden av huset. Det ble funnet to inngangspartier som er tolket å tilhøre huset. Den søndre inngangen var plassert litt forskjøvet i forhold til midten av huset, men kan allikevel anees å ha vært plassert på midten av langveggen. Ofte pleier innganger på midten av langveggene å opptre som motstilte par. I dette tilfellet lyktes det ikke å finne en motstilt inngang i den motsatte langveggen. Dette behøver ikke nødvendigvis å bety at huset ikke har hatt en slik inngang da det ikke er uvanlig at dørpartier glimrer med sitt fravær i en arkeologisk utgravingskontekst. Stolpesettingen hadde likhetstrekk med Løkens Type 1 som består av langhus med 6-8 par stolper. Lengden målt fra første til siste grind er større enn 16,5 m. Hus 3 har vært av varianten hvor inngangsrommet har vært bredt. De brede inngangsrommene til typen varierer mellom 4,1-4,8 m mellom grindparene. Grindbredden til Hus 3 er innenfor disse verdiene. Type 1 har varianter med en ekstra dør i enden av langveggen, noe som stemmer godt overens med Hus 3.

Fem prøver fra anleggspor tilhørende dette huset ble sendt til datering. Dateringsresultatene gav entydige resultater. Perioden hvor dateringene er mest sammenfallende plasserer huset innenfor tidsperioden 1380-1310 f.Kr. Dette tilsvarer bronsealderens periode II.

I en indre stolpe ved den søndre gavlveggen ble det funnet en rekke forskjellige korn. Tilsvarende er ofte observert i andre undersøkte hus fra eldre bronsealder (Løken 1998). De typologiske trekkene sammen med dateringene antyder at Hus 3 trolig tilhører Løkens type 2. Huset kan sågar sammenlignes med andre eksempler av lignende arrangement av takbærende stolper som er funnet på Tjora, Sola kommune (2009), Myklebust, Sola kommune (2014), og på Hundvåg i Stavanger kommune.

Figur 37. Hus 3 med alle tilhørende anlegg og anleggsnummer.

9.4 HUS 4 - HUS MED VEGGRØFT

Hus 4 var under utgravningssituasjonen på mange måter mindre tydelig enn de øvrige husene som ble undersøkt på Tengesdal. Grøfteformede fyllskifter, enkelte med en buet fasong, så ut som vegglinjer etter avdekkingen. Dette trekket antydte at det var rester av en hustomt litt vest for midten av utgravningsfeltet. Imidlertid viste det seg å være en utfordring å finne system i stolpehullene. Dette ble videre forvansket av at fyllskiftene hadde et utvasket preg. Dessuten lå den mulige hustomten i et område med mye potetstor elvestein som burde ha vært håndrenset for å klargjøre situasjonen bedre. Dette resulterte i at dette huset ikke fikk den høyeste prioriteten, og ble derfor meget begrenset håndrenset og undersøkt.

Hus 4 er mulige rester etter et langhus, som kan være oppført i åslinekonstruksjon. I en åslinekonstruksjon er takbærende stolperader primært sammenføyd i lengderetning, mens de sekundære sammenføyningene blir lagt i bredderetning. Dette er motsatt til grindkonstruksjon.

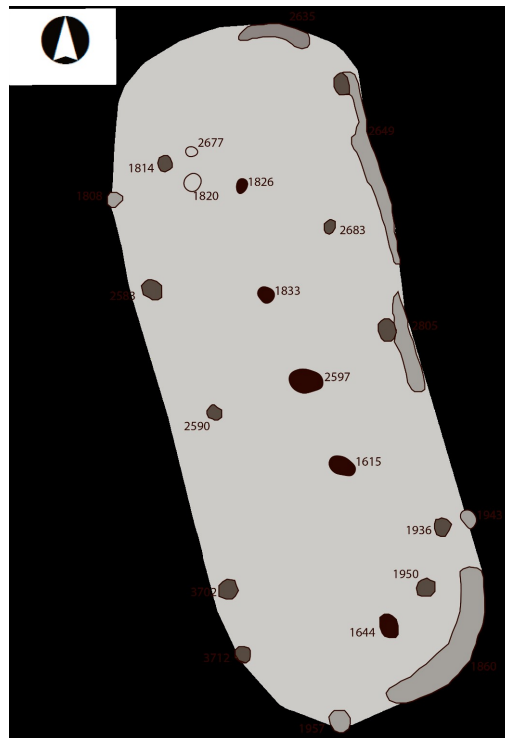
Huset var orientert nordvest-sørøst. Hus 4 har trolig vært 14,9 meter langt. Lengdemålet ble målt fra ytterkant av vegggrøft i nord til ytterkant av vegggrøft i sør. I og med at store deler av vegggrøften var bevart gir dette en relativt god indikator på husets lengde.

Bredden til huset var ikke like enkelt å definere som lengden da den vestlige vegglinjen mangler. Mørkere fyllskifte i fotogrametrien antyder slitasje innenfor husplanen. Dette, sammen med mulige veggstolper langs den vestre langsiden, har dannet bakgrunn for den estimerte bredden. Basert på dette er den antatte husbredden om lag 5,8 meter.

Tolkningsforslaget til Hus 4 består av 25 anleggsspor hvorav 6 er snittet. De fleste av de undersøkte anleggene var stolpehull. I tillegg til dette ble et lag som inneholdt lavbrent leire og kull gjenstand for nærmere undersøkelse. Laget lå delvis over en del av en av vegggrøftene (2805), noe som tyder på at laget er yngre enn grøften. Sammensetningen av materialet i laget antyder at det er restene etter noe som har vært varmepåvirket/brent. Laget ble tolket å være en rest etter en nedbrent flettverksvegg.

Figur 41. Stolpehull 2597. Dette var det klareste og mest solide anlegget som var funnet langs midtlinjen til Hus 4.

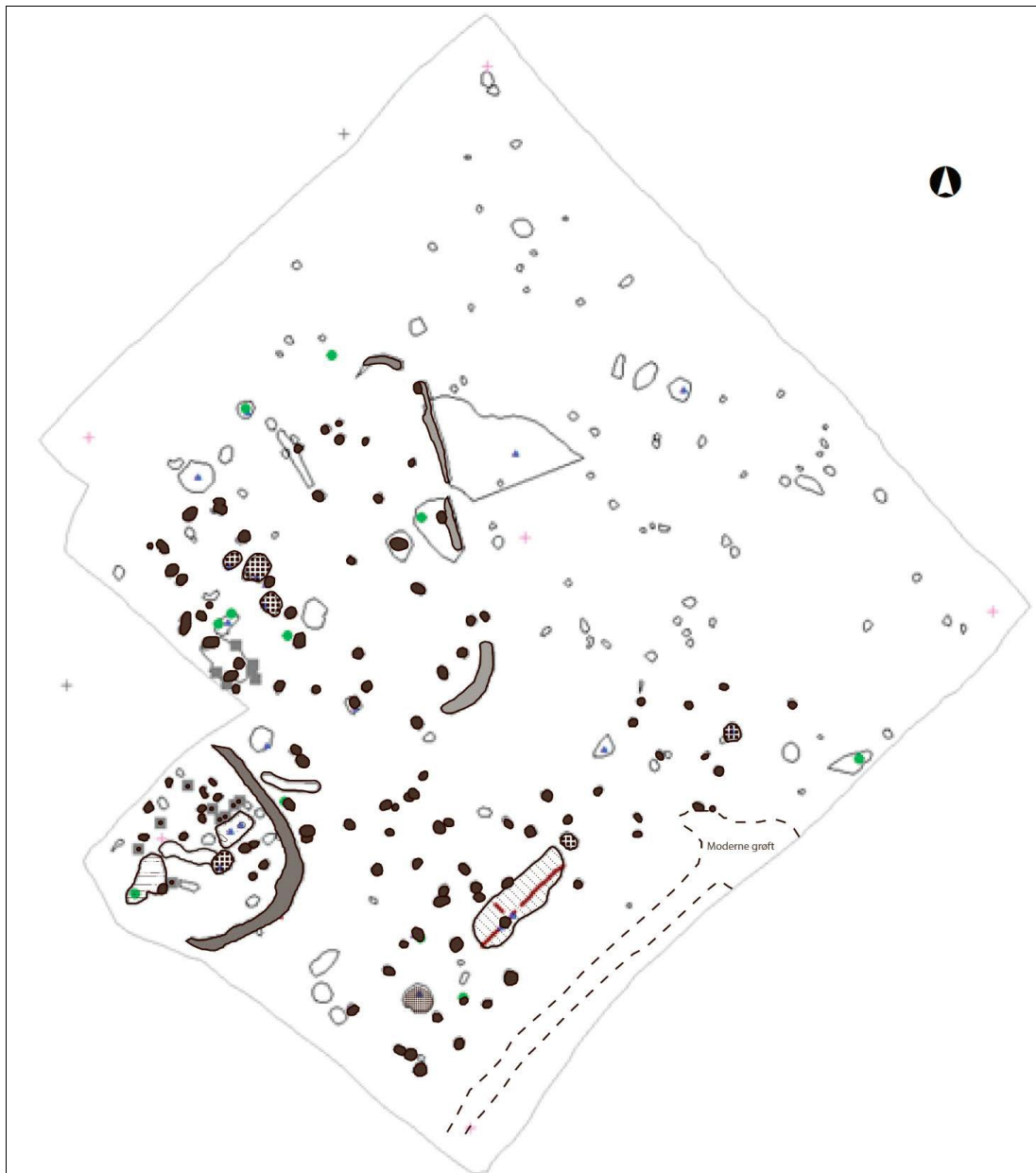
Figur 43. Hus 4 med anleggsnummer.

9.4.2 Datering og diskusjon

Ved en inkurie ble det ikke samlet inn naturvitenskaplige prøver fra Hus 4. Som følge av dette kan ikke huset dateres ved hjelp av C14-metoden. Imidlertid kan formen til huset gi en viss indikasjon om alderen til huset. Heldigvis er det ingen forstyrrende elementer på denne hustomten da det kun er dette huset som har vært oppført her. Dette gjør at selve planløsningen framstår som forholdsvis sikker, noe som igjen styrker en typologisk basert datering. Formen til huset og stolpehullenes forholdsvis løse plassering minner mye om layouten til det toskipa huset som ble funnet på Hellvik. Likhet med andre tilsvarende hus sannsynliggjør at huset har vært toskipa. Dersom dette medfører til riktighet kan huset typologisk dateres til perioden 1900-1600 f.Kr. Trolig representerer Hus 4 det eldste huset som lå innenfor undersøkelsesområdet på Tengesdal.

Figur 45. Nedgraving 2796 i plan etter at hellen ble fjernet. Hellen hvilte på de fem steinene i toppen av anlegget. Lignende situasjon ble observert under utgravinger på Hundvåg (Hemdorff pers. med.)

Figur 44. Illustrasjon som viser hvor mange anlegg som ikke inngår i noen hustolkninger. Husene er markert med grått og sort. De definerte husene lå nærmest dagens tun, men det kan ikke utelukkes at det er flere hus som ikke er definert. Det er antatt at små økonomibygninger finnes blant de anleggsporene som ikke inngår i hustolkningene.

9.7. SAMMENFATNING

I alt ble et område på 1044,11 m² maskinelt avdekket. Undergrunnen på området bestod av glasielle elveavsetninger som var preget av runde potetstore stein. I enkelte områder var det mindre stein og en lysere masse bestående av sandig grus iblandet leire preget overflaten. Denne massen ble også observert under laget med elvestein. Det er mulig at de partiene hvor elvesteinen var fraværende kan være et resultat av plogskader i toppen av undergrunnsmassene. Utover dette var det kun en moderne grøft langs den sydlige feltavgrensningen, samt byggegroppen til garasjen i nordvest som var moderne forstyrrelser. Det generelle inntrykket i felt var at fornminnefeltet var forholdsvis godt bevart. Hovedtyngden av bosetningssporene lå konsentrert nær tunet nordvest i tiltaksområdet. I

løpet av de to hektiske ukene i felt ble det funnet rester etter tre sannsynlige hus og et mulig hus. Det ble prioritert å fokusere på de husrestene som var best bevart og framsto klart i felt. Dette resulterte i at det trolig eldste huset (Hus 4) ble minst prioritert da dette framsto som mest utvasket, og dermed mer tidkrevende å undersøke. På grunn av de begrensede undersøkelsene av dette huset blir dette omtalt som et mulig hus.

I motsetning til Hus 4 var Hus 3 høyt prioritert og godt dokumentert. Alle takbærende stolpehull ble snittet i tillegg til dørstolper og tilhørende ildsted. Makrofossilprøver ble tatt fra stolpehullsraden etter de vestligste takbærende stolpene. Det ble dessuten tatt ut prøver fra dørstolpehull, ildsteder og et internt stolpehull. Resultatet fra analysene viser at det var rester etter korn og enkelte spor etter markjordbær samt einerbær. Disse ble funnet i den sydlige delen av Hus 3. Fra grindpar 4 og videre mot nord ble det ikke funnet spor etter korn eller bær. Hovedmengden av frø fra engvekster ble funnet fra og med 5 grindpar og videre nord. I dette området ble ildstedene tilhørende huset også funnet. Ofte pleier man å se en sammenheng mellom engvekster og fjøsdel, men ildstedene antyder at denne delen av huset har hatt en annen funksjon enn fjøs. Det ble også observert brente hasselnøtteskall i et av ildstedene, samt i de to nærmeste takbærende stolpehullene. Det er knyttet kildekritiske aspekter til hasselnøtteskall i langhuskontekst da disse ofte viser seg å komme fra eldre aktiviteter. Imidlertid utgjør de tre anleggene en mer samlet kontekst som kan henspille på en aktivitet knyttet til den tiden huset var i bruk. Dateringsresultatet fra anlegg tilhørende Hus 3 gir en sterk indikasjon på at huset var fra eldre bronsealder periode II (1380-1310 f.Kr.). Hus 3 hadde likhetstrekk med Løkens Type 1, og er tolket tilhørende denne hustypen.

Hus 2 var også en prioritert struktur da dette også framsto som komplett i feltsituasjonen. Strategien for å dokumentere dette huset var noe annerledes enn Hus 3. Her ble det fokusert på å dokumentere et vidt spekter av ulike anleggstyper. Eksempler på takbærende stolper, dørstolper, veggstolper, interne stolper, slitasjegrop og ildsteder ble nærmere undersøkt. Hensikten var å få vist variasjonen til dette huset, som typologisk tilhører Løkens Type 7. Denne typen hus kjennetegnes av at ett av de takbærende stolpeparene er trukket nærmere vegglinjen med henblikk på å danne et større rom. Dette rommet har i andre sammenhenger vært tolket som et indre hallrom. Andre typiske trekk for typen er at det har vært boligrom i hver ende av langhuset. Dette har trolig også vært tilfelle for Hus 2 som hadde rester etter ildsteder i hver ende av langhuset. Slitasjeflekken i den midtre delen av huset kan antyde området hvor dyr har tråkket inn og ut av stalden. Huset er datert til førromersk jernalder (350-310 f.Kr. og 210-200 f.Kr.). Dateringen samsvarer godt med den begrensede tiden Løkens Type 7 var i bruk (300 f.Kr.-200 e.Kr.) (Løken 1997:176).

I kanten av utgravningsfeltet, tett inn mot dagens gårdstun, ble det funnet rester etter en bygning. Denne bygningen kan i teorien fortsette videre under dagens garasje. Alternativt kan bygningen også være rest etter en mindre bygningskonstruksjon fra eldre bronsealder. Det generelle inntrykket som Hus 1 gir minner mest om de mindre bygningene som er funnet, og da kan bygningen fra Stavnheim i Hå kommune trekkes fram som et eksempel på et lignende hus. I ildstedet til Hus 1 ble det funnet rester etter korn, hvorav enkelte kunne bli definert tilhørende byggfamilien. I gropen fylt med ubrent stein ble det også funnet en del korn i tillegg til bringebærkjerner. Makrofossilene kan antyde at det har vært aktivitet knyttet til matlaging i den undersøkte delen av bygningen. Dateringen av kull fra ildstedet antyder at bygningen har vært i bruk i eldre bronsealder periode III (1280-1215 f.Kr.). Hus 4 lå sentralt i den nordlige delen av utgravningsfeltet. Bygningen ble best definert av vegggrøften som omkranset deler av begge gavlveggene, samt store deler av langveggen.

Langs langveggen ble det funnet stolpehull som er tolket å være del av en ytre rad stolper. Det ble observert en mulig indre rad stolpehull som kan stamme fra en takbærende rad. Bygningen lå i et område hvor det ikke har vært bygget andre strukturer, og var derfor ikke forstyrret av annen aktivitet. Dette gav få muligheter til tolkning enn den som er presentert i kapittel 9.4. hvor det er foreslått at Hus 4 var en toskipet bygning. Om dette medfører riktighet representerer denne bygningen det eldste langhuset på stedet. Alternativet er at Hus 4 har eksistert samtidig som Hus 1.

Dateringsresultatene fra anlegg som relateres til de ulike husstrukturene viser at det har vært bebyggelse innenfor undersøkelsesområdet i periode II og III i eldre bronsealder. I figuren nedenfor representerer den røde markeringen Hus 3, mens den gule sannsynliggjør tidsrommet Hus 1 var brukt. Dateringsresultatet som tilhører Hus 2 er markert med blått. Dersom den typologiske aldersbestemmelsen av Hus 4 også tas i betraktning gir dette et lite innblikk i tidspunktet det har stått hus i undersøkelsesområdet. Som nevnt tidligere er Hus 4 antatt å være det eldste, og kan være et toskipet hus fra yngre steinalder. Dersom dette er riktig, har det vært et lite opphold av bruken av tiltaksområde som boligformål, før Hus 3 ble bygget i eldre bronsealder periode III. Forholdsvis raskt etter Hus 3 gikk ut av bruk ble Hus 1 reist. Etter dette har det vært en periode på om lag åttehundre år uten at tiltaksområdet hadde bolighus. Hus 2 ble trolig reist en gang rundt 300 f.Kr. Det er verdt å merke seg at denne gangen ble huset anlagt med gavlen mot nordøst, mens de tidligere husene har hatt gavlen mot nordvest. Endringen av hvordan lengderetningen var plassert kan muligens avspeile endringer i lokalklimatiske forhold. Det er under andre undersøkelser observert en sammenheng mellom de dominerende vintervindene og husenes plassering i terrenget. Generelt pleide husene å bli plassert slik at de kalde vintervindene traff langhusene i gavlenden. Dette har trolig vært gjort for å redusere trekk og varmetap, spesielt fra boligrommene i bygningene.

10 TOLKNING AV LOKALITETEN

I forbindelse med utarbeidelse av prosjektplan ble det framsatt flere problemstillinger som ble ansett som aktuelle for undersøkelsen. Problemstillingene er nevnt innledningsvis i kapittel 3, men blir også nevnt her da disse vil danne grunnlag for den videre tolkningen av lokaliteten:

1. Hva kan de fremkomne funnene fortelle om bebyggelse og gårdsdrift i et sentralt jordbruksområde i Sør-Rogaland/Dalane?
2. Hvilken alder er det på denne bebyggelsen/aktiviteten?
3. Hvordan er forholdet til de øvrige registrerte gårdsanleggene i området, særlig med tanke på angjeldende lokalitet sentralt i bygda kontra tidligere registrerte/undersøkte gårdsanlegg perifert i åsene rundt?
4. Hvordan er forholdet mellom de registrerte konstruksjonssporene og det fjernede gravfeltet på den andre siden av dagens gårdstun?
5. Er den forhistoriske bebyggelsen(husene) begrenset til området definert av Rogaland Fylkeskommune eller strekker evt. hus seg ut over dette området?
6. Kan det påvises kulturlag, og representerer disse i så fall åkerbruk, møddinger eller beitemark/slåttemark for fehold?
7. Hvilke kulturplanter (dyrkete arter, naturlige og innførte ugras) kan påvises?
8. Kan de botaniske analysene gi informasjon om vegetasjon og lokalklima under bosetningsperiodene som påvises?
9. Hvilket potensial har små rester av organisk materiale som vi kan finne i forbindelse

med for eksempel kobber, til å bidra med til den arkeologiske tolkningen?

10. Hvordan påvirker jordkjemiske forhold bevaring og informasjonspotensiale?

11. Ved mangel på gjenstandsfunn, kan vi identifisere bruksområder ved hjelp av kjemiske analyser av jordprøver?

Problemstillingene som er nevnt i punkt 3, 9 og 10 viste seg å være lite aktuelle for tolkningen av funnmaterialet. Punkt 3 går ut på å sammenligne kjente anlegg fra folkevandringstid med funnene fra feltet. Dette hadde vært interessant om funnene fra Tengesdal var fra samme periode, men siden funnene er fra bronsealder og førromersk jernalder vil en slik analyse være aktuelt. Videre ble det ikke funnet materiale som kunne faller innenfor problemstillingen i punkt 9. Punkt 10 utgår da det ikke var rom for jordkjemisk innenfor budsjettet.

10.1 FUNNENES KUNNSKAPSPRODUKSJON PÅ LOKALT NIVÅ

Den arkeologiske undersøkelsen har påvist bosetningsspor fra eldre bronsealder og førromersk jernalder. Det kan se ut for at aktiviteten innenfor tiltaksområdet var størst innenfor eldre bronsealder. Aktivitessporene ser ut for å ha størst densitet nærmere dagens gårdstun, og funnområdet strekker seg trolig videre under dagens tun. Det ble fjernet litt av dagens gruslagte område ved garasjen. I dette området ble det funnet intakte arkeologiske spor under de moderne massene. Bevaringsforholdene her var gode da det ikke var fjernet opprinnelig matjord i forbindelse med grusingen av dette området. Det samme forholdet gjaldt ikke for området hvor garasjen tidligere hadde stått. Her var grunnarbeidene dypere og hadde fjernet toppen av undergrunnen. Den begrensede erfaringen med undersøkelser under flater påvirket av moderne aktivitet antyder at det kan være spor under dagens tun, men at det også må forventes at moderne aktivitet kan være gravd ned i funnområdet. Videre er det antatt at funnområdet strekker seg lengre mot nordøst. Det kan potensielt være et hus som strekker seg i denne retningen. Imidlertid er dette nedprioritert i undersøkelsen og er derfor ikke definert som et sikkert hus.

I et lokalt perspektiv har de undersøkte bosetningssporene gitt en begynnende innsikt i bebyggelse og gårdsdrift på Tengesdal. Funnene fra undersøkelsesområdet har som nevnt hovedtyngde fra eldre bronsealder. Dersom dette sees i sammenheng med andre funn fra gården kan dette danne et visst inntrykk fra denne perioden. Det mest nærliggende funnet var de små steinsatte kistene fra motsatt side av dagens tun. Slike små steinsatte kammer reflekterer branngravskikk hvor det var satt ned en urne i steinkammeret. Urnene kunne i mange tilfeller være av organisk materiale, noe som kan ha vært tilfelle her da det ikke ble observert noen funn ved fjerning av kistene. Slike gravminner kan stamme fra bronsealder og jernalder. Den relative nærheten til bosetningssporene og den vide dateringen for slike gravminner gjør at de potensielt kan tilhøre de undersøkte bygningsrestene. Imidlertid kan det heller ikke utelukkes at de fjernede gravene kan ha tilhørt en uregistrert bosetning. Gjennomgangen av registrerte kulturminner, funn mv i kapittel 2.3 viste at de kjente sporene i hovedsak stammer fra jernalder. Det er verdt å merke seg at det er en hovedtyngde av gjenstandsfunn fra merovingertid og vikingtid (se kapittel 2.3). Disse periodene glimret med sitt fravær i undersøkelsesområdet. Foruten den mulige koplingen mellom urnegraver og bronsealder og eldre jernalder var det før undersøkelsen i 2015 få indikasjoner på aktivitet fra denne delen av forhistorien. Amatørarkeologiske undersøkelser av en haug som etter sigene skal være fra eldre jernalder, sammen med små kistesatte branngraver, var de beste indikatorene som tilsa at området var bebodd i eldre bronsealder og førromersk jernalder. Imidlertid kan disse ikke knyttes spesifikt til noen periode. I lys av de kjente funnene har

resultatene fra undersøkelsene tilført håndfaste bevis som forteller om bosetning fra en ellers så funnfattig periode. Imidlertid åpner funnene for flere ubesvarte problemstillinger. Det er for eksempel uvisst hvor bosetningen fra yngre jernalder lå i dalen. Basert på de mange løsfunnene og fjernede gravene fra denne perioden er det nærliggende å tro at det bør være rester etter et yngre jernalderssamfunn i Tengesdal. Videre vitner bygdeborgen nord for utgravingsområdet at det bør også ha vært bosetning i området på dette tidspunktet. I et slikt perspektiv kan de flate slettene i Tengesdal holde på ukjente spor fra andre perioder av forhistorien.

10.2. FUNNENE SETT I LYS AV DE BOTANISKE ANALYSENE

10.2.1 Naturressursene i eldre bronsealder

De botaniske analysene har gitt gode resultater som kan fortelle om en variasjon i dyrkning av kornsorter. Det er funnet spor etter både nakenbygg og agnekledd bygg i bronsealderkontekst. I samme periode ble det dyrket gamle hveteslag som emmer/spelt og nakenhvete. Funn av frø fra markjordbær, bringebær og bjørnebærslag gir indikasjoner på at menneskene som har bodd i området har samlet og nyttet disse bærene som føde. Kanskje skal einerbæret som ble funnet forstås som rester etter innsamlet krydder til matlaging. Det er også funnet rester etter hasselnøtteskall i en forholdsvis samlet kontekst som antyder at hasselnøtter har også vært sanket for konsum. Uansett hva de ulike sortene har vært brukt til viser funnene at disse artene har vært en del av floraen.

Fra bronsealderkontekst er det funnet spor etter tunrapp som er en gressort som gror i områder med stor fosfatkonsentrasjon. Dette antyder at det har vært en viss anrikning av jorden, trolig fra husdyr, nær husene. Trolig er dette sammen med beiteindikatoren smalkjempe de klareste tegnene på at det har vært holdt dyr på Tengesdal i eldre bronsealder.

Resultatene fra de botaniske analysene gir indikasjoner på at landskapet i den perioden har bestått av områder hvor korn ble dyrket og enger hvor dyr beitet. Oppsamling av fosfater antyder at husdyrene har vært en del på tunområdene, noe som kan støtte en forståelse av at langhuset har hatt en fjøsdel.

10.2.2 Naturressursene i førromersk jernalder

De botaniske analysene gav et ganske annerledes bilde av situasjonen i førromersk jernalder. Dette kan skyldes strategien for prøvetakningen og bevaringsforhold i tillegg til den reelle situasjonen. Kornfunn antyder at det fremdeles har vært dyrket bygg på Tengesdal. Spor etter frø fra bringebær og bjørnebærslakten kan indikere at disse ressursene også var i bruk. Svake spor etter engmarksvekster er registrert. Også her ble det påvist beiteindikator i form av smalkjempe. Imidlertid representerer funn av slitasjeflekk etter at husdyr har gått inn og ut av fjøsdelen av Hus 2 en sterkere indikator for tilstedeværelse av husdyr.

I det botaniske materialet er det førromerske landskapet og naturressursene forholdsvis beskjedent representert. Kombinasjonen mellom det arkeologiske funnbildet og de botaniske funnene kan gi et litt klarere bilde av naturressursene. Funn av bygg i materialet antyder at dette ble dyrket på denne tiden. Bringebær og bjørnebærslakten har som i bronsealder vokst i området. Det er indikasjoner på at det har vært holdt husdyr som har beitet på enger i området. Videre er det tidligere påpekt at langhuset fra førromersk jernalder var anlagt i en annen retning enn bronsealderbygningene. Dette kan være en indikasjon på endringer i lokalklimatiske forhold. Siden gavlveggen til Hus 2 var vendt mot dagens dominerende vintervinder kan dette være et tegn på at landskapet ikke hadde ly mot denne vindretningen i førromersk jernalder. Muligens kan plasseringen av husene fra eldre

bronsealder indikere at det har vært ly for vinder fra dette holdet.

10.2.3 Funksjonsinndeling av Hus 3

I prosjektbeskrivelsen ble det framsatt en problemstilling angående funksjonsinndeling av bygningen i situasjoner hvor gjenstandsfunn ikke kan indikere dette. I Hus 3 ble det tatt ut makrofossilprøver fra den ene stolperaden med henblikk på å kunne få en indikasjon om funksjonsinndelingen i huset. Det må påpekes at resultatene hadde vært sikrere om det hadde vært tatt ut fra begge stolperadene.

Figuren ovenfor viser spredningen av de ulike botaniske funnene i anlegg som ansees å kunne tilhøre Hus 3. Basert på funnspredning av korn kan boligdelen tilhørende bygningen tolkes å ha ligget i den søndre enden. I den søndre stolpen, som kan være en del av de bærende konstruksjonene til en valmet tak, er det funnet en god del korn. De bevarte kornene var i forholdsvis god stand slik at det var mulig å bestemme hvilken art de tilhører. Det ble funnet både nakenbygg, agnekledd bygg, nakenhvete og emmer/spelt i dette stolpehullet. Tilsvarende samling av korn ble funnet i hus LIX på Forsandmoen, Forsand kommune. Dette funnet ble tolket å være rester etter et husoffer. Trolig skal korndeponiet i Hus 3 også forstås som rester etter et husoffer.

I grindpar 4 ble det kun funnet spor etter ugress, nærmere bestemt hønsgress. Dette ugresset er vanlig forekommende i Sør-Norge, hvor det gjerne vokser på åkre eller annen kulturpåvirket jord nær gårdsbruk. Basert på dette er det foreslått at et areal inne i huset potensielt kunne ha fungert som lager. Imidlertid må det framheves at datagrunnlaget for tolkningen er meget mager, noe som gjør tolkningen usikker.

I den nordlige enden av huset ble det funnet en rekke spor etter engvekster i stolpehullene. Dette kan være tegn på at denne delen har vært brukt som stalldel. Dersom man tar stolpesettingen i betraktning var denne tettere enn hva som var tilfelle for det som kan være boligdelen. I andre undersøkelser har det vært funnet sammenheng mellom tettere stolpesetting og fjøsdel (Løken pers. med.). At andelen av engvekster og ugress dominerer makrofossilene, sammen med tett stolpesetting er indikatorer som kan tilsi at den nordre delen har vært benyttet som fjøsdel.

Det er observert et ildsted som trolig var samtidig med Hus 3. Dette ildstedet har ligget i fjøsdelen. Ildsteder i fjøsdelen er observert i andre langhus fra forhistorisk tid. Hvilken funksjon et slikt ildsted kan ha hatt er uvisst. Funn av makrofossiler viser at det har vært brent hasselnøtteskall og stengelfragment. Videre er det funnet frø fra engvekster og ugress i ildstedet, noe som reflekterer funnbildet i de nærliggende stolpehullene.

Figuren nedenfor illustrerer forslaget til funksjonsinndeling. Illustrasjonen er basert på argumentasjonsrekken ovenfor. Det tas forbehold for kildekritiske aspekter som nevnt ovenfor, og illustrasjonen er kun et tentativt forsøk på tolkning basert på det innsamlede materialet og erfaring fra andre undersøkelser.

Figur 50. Forslag til funksjonsinndeling av Hus 3

Helt i sør er boligdelen (rødt), deretter inngangsrom (gult), mulig lagerrom (brunt) og helt i nord fjøsdelen (blått).

10.2.4 Funksjonsinndeling av Hus 2

Prøvematerialet som ble tatt fra strukturer tilhørende Hus 2 viste seg å være forholdsvis tomme for makrofossiler. Årsaken til dette kan være knyttet til prosesser vedrørende avviklingsfasen til bygningen. Generelt kan makrofossiler bli bedre bevart dersom bygningen brenner siden forkullede rester bevares bedre i en arkeologisk kontekst. Imidlertid kan for høye temperaturer ødelegge makrofossilene i en slik grad at de ikke blir gjenkjennelige. De få makrofossilene som ble funnet i Hus 2 stammer i hovedsak fra engvekster. I tillegg til dette er det eksempler på kulturellerrelaterte ugress og frø fra bær, samt ett eksemplar av byggkorn.

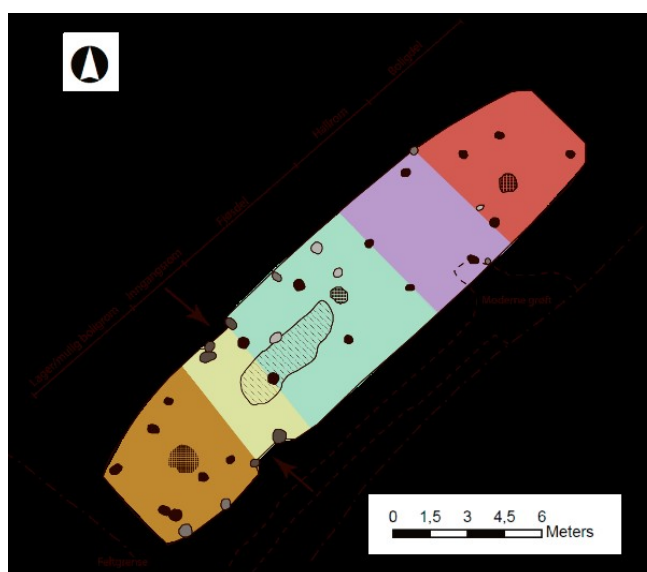
I slitasjeflekken ble det funnet engvekster som smalkjempe og grasfrø som er indikatorer på beitedyr. Funnene avspeiler også at landskapet trolig vært forholdsvis åpent med enger hvor dyr kunne beite.

Indikatorer for åkerland er få, og funn av ett korn kan ikke alene indikere åkerbruk da korn kan lett fraktes til boplassen. Ofte er ugress en sikrere indikator på lokal produksjon da ugress ikke er regnet som handelsvare og har med større sannsynlighet vokst på stedet. Derfor er nok funn av linbendel som blant annet er et åkerugress som trives i sur lett kalkfattig jord den beste indikatoren for at det har vært åkre i området i førromersk jernalder.

Frø fra bær ble funnet i en dørstolpe og en veggstolpe. Dette sannsynliggjør at det har vokst både bringebær og bær tilhørende bjørnebærfamilien i området. Siden frøene fra disse bærene ble funnet i en huskontekst kan dette tyde på at bær har vært sanket for konsum. Hvorvidt bærene har vært dyrket eller om det ble sanket fra ville busker kan ikke avgjøres på bakgrunn av det innsamlede kildematerialet.

Makrofossilene fra Hus 2 gav et begrenset inntrykk av funksjonsinndeling av bygningen. I

tolkningen av funksjonsinndelingen er resultatene fra makrofossilanalysen kombinert med de funksjonsinndelingene som er framkommet i andre undersøkelser av hustypen. Den delen av huset hvor stolpene var satt nærmere vegglinjen er i andre undersøkelser tolket å være et hallrom, og denne funksjonen er derfor foreslått for denne delen av Hus 2. Fjøsdelene ble gitt av slitasjelekk. Siden det ble funnet et ildsted i den nordøstre enden av huset er dette foreslått å være boligrom. I den sørvestre enden av huset ble det funnet tettere stolper, en ildstedrest og makrofossiler fra ugress i takbærende stolpe. Kombinasjonen av dette er tolket å være lager eventuelt et mulig boligrom. Som gjennomgangen av materialet viser er det knyttet store usikkerheter til kildematerialet da dette er relativt magert. Det tas forbehold om kildekritiske forhold og illustrasjonen nedenfor er kun et forslaget til funksjonsinndeling. Argumentasjonsrekken ovenfor har resultert i tolkningsforslaget som er illustrert nedenfor.

Figur 52. Forslag til funksjonsinndeling av Hus 2. Helt i sør er lager/mulig boligrom (brunt), deretter inngangsrom (gult), fjøsdel (blått), hallrom (lilla) og helt i nord boligdelen (rødt).

10.3 FUNNENES KUNNSKAPSPRODUKSJON PÅ REGIONALT NIVÅ

I dette kapittelet skal kunnskapsproduksjonen fra de fremkomne funnene belyse bebyggelse og gårdsdrift i et sentralt jordbruksområde i Sør-Rogaland/Dalane. Denne problemstillingen ble stilt i prosjektbeskrivelsen, og er relevant da det foreligger lite informasjon fra den sydlige delen av fylket. De naturlige forutsetningene er annerledes enn det flate jærlandskapet da landskapet i undersøkelsesområdet er preget av fjell og daler. I tillegg ligger lokaliteten et godt stykke fra kysten og bør regnes som en innlandslokalitet. Det har derimot vært kort vei til heialandskap og utmarksressurser. Dette har trolig hatt innvirkning på næringsgrunnlaget. I det følgende vil Tengesdal bli sammenlignet med undersøkelser av lokalitetene på Slettabø ved Ognå i Hå kommune og Hellvik i Egersund kommune.

10.3.1 Slettabø og Tengesdal – en diakron sammenstilling

På regionalt nivå har det vært få utgravinger, men det er nærliggende å trekke inn resultater fra undersøkelser fra Slettabø ved Ognå i Hå kommune. Denne lokaliteten ligger ca. 13,6 km i luftlinje fra Tengesdal. Som Tengesdal lå Slettabø innenfor landskapet Dalane, men var kystbundet.

På Slettabø ble det funnet klare kulturlag fra den tidligste perioden av mellomneolittikum

(A), et lag som går over fra mellomneolittikum til senneolittikum, og et lag fra yngre bronsealder. Bevaringsforholdene på lokaliteten var god for bein, noe som har gitt interessante resultater. Det er funnet noen bein fra tamku i langene fra mellomneolittikum/senneolittikum. Imidlertid bærer dette laget i stor grad preg av at jakt og fiske har vært en langt større næringsvei enn jordbruket. Det er blant annet foreslått at laget representerer en overgangsperiode hvor næringsveien ble endret fra jakt og sankerbasert økonomi til en mer jordbruksrelatert basis (Skjöldvold 1977:259). Kulturlaget fra yngre bronsealder ble datert til 1000-900 f.Kr. Dette laget inneholdt et klart innslag av bein fra tamku i tillegg til bein fra hjort og rester som ikke kunne nærmere bestemmes enn hjort, ku, rein eller sau. Det ble observert en reduksjon i hjortebein og en økning av rester etter tamku i bronsealderlaget. Laget fra mellomneolittikum/seinneolittikum hadde derimot et sterkere innslag av hjort. I laget fra den tidligste perioden av mellomneolittikum ble det ikke observert noen indikasjoner på jordbruksaktivitet. Alle bruksperiodene til lokaliteten hadde preg av å være av temporær karakter. Til tross for dette ble det funnet keramikk i lagene. Det mellomneolittiske/seinneolittiske laget hadde leirkarskår med dekor som hadde likhetstrekk med sen jysk stridsøkskeramikk og klokkebergerkeramikk. I tillegg var noen av skårene dekorert med koniske groper som ble tolket å være av gropkeramisk tradisjon. Det mest interessante trekket ved leirkarskåranalysen var den jyske innflytelsen som kunne spores i materialet. Dette kan teoretisk sett tas til inntekt for kontakt og innflytelse fra kontinentet. Lista og Sør Rogaland har i enkelte arkeologiske hypoteser vært sett som innfallsport for tidlig jordbrukskultur i Norge. Slettabøboplassen har i den forbindelse vært basis for en diskusjon om kulturdualisme i tiden da jordbrukskulturen ble introdusert til Norge. I dette perspektivet vil tidlig jordbruksboplasser fra Sør-Rogaland være av spesiell interesse.

På Tengesdal er det bygningsstrukturene fra eldre bronsealder periode II og III som er sikrest belagt. Dette tidspunktet sammenfaller med et tidspunkt hvor det ikke ble observert aktivitet på Slettabø, og det kan derfor ikke gjøres en synkron analyse av materialet. I et diakront perspektiv kan funnbildet fra Slettabø og Tengesdal være interessant. Lagene fra Slettabø som er eldre og yngre enn Tengesdals eldre bronsealderfase hadde preg av å være en midlertidig boplass. Dette er forskjellig fra boplassen på Tengesdal som var preget av å være av permanent karakter. Ervervmessig tilpassing var også diametralt forskjellig mellom de to lokalitetene. Jakt og fiske var sterkt representert på Slettabø, mens funnmaterialet på Tengesdal er klart jordbruksorientert. Imidlertid viser begge boplassene tegn på husdyrhold, hvorpå tamkuinnslaget fra Slettabø representerer den mest konkrete arten. Det kan ikke utelukkes at det også var sau på Slettabø, men på grunn av dårlige bevaringsforhold for beinmaterialet kan dette ikke påvises med sikkerhet.

I Hus 3 på Tengesdal ble det funnet et randskår fra et leirkar som har klare paralleller til jysk keramikktradisjon. Dette er en interessant observasjon, spesielt med tanke på de klare jyske parallellene som kan spores i Slettabømaterialet. Kan dette bety at det har vært sterk dansk påvirkning gjennom siste del av yngre steinalder og den eldste bronsealder?

Ulikhetene mellom de to lokalitetene viser at det i tiden fra slutten av neolittikum til begynnelsen av yngre bronsealder har eksistert ulike lokaliteter innenfor landskapet Dalane. Variasjoner i økonomisk grunnlag mellom lokalitetene viser at både jakt og fiske kunne ha hovedfokus, og en mer jordbruksrettet strategi kunne eksistere innenfor samme periode. Hvorvidt dette er et tegn på kulturdualisme eller at det har vært benyttet midlertidige spesialiserte fangstlokaliteter av de samme menneskene som bedrev jordbruk kan ikke fastslås på bakgrunn av materialet. Det viktigste resultatet er den påviste variasjonen av

lokaliteter og strategier som kan finnes innenfor samme landskap til samme tid.

10.3.2 Hellvik og Tengesdal – en synkron sammenstilling

I 2008 foretok Arkeologisk Museum en undersøkelse av en boplass med et toskipa hus i Hellvik i Egersund kommune. Denne lokaliteten ligger om lag 10 km i luftlinje fra de undersøkte bosetningssporene på Tengesdal. Det foreligger få dateringer fra lokaliteten da kun to makrofossiler fra to nærliggende stolpehull ble datert. Funn av korn i et av de takbærende stolpene er datert til 1670-1490 f.Kr. (2 sigma), noe som tilsvarer overgangen mellom eldre bronsealder periode I og II. Den andre dateringen ble utført på et hasselnøtteskall som gav resultatet 3090-3050 & 3040-2890 f.Kr. (mellomneolitikum A). Dateringene er så pass sprikende at det er lite sannsynlig at begge representerer aktiviteten tilhørende bygningen selv om denne bar preg av å være ombygd og reparert gjentatte ganger. Dateringer av hasselnøtteskall kan ofte gi villedende dateringer da forkullede skall ofte holder formen selv om de blir redeponert (Soltvedt pers. med.). De kjente toskipa bygningene i Rogaland opptrer vanligvis i seinneolitikum og eldre bronsealder (fra 1900 til 1600 f.Kr.). På grunn av stilistiske trekk, samt den generelle observasjonen av at hasselnøtteskall ofte representerer en feilkilde i langhuskontekst, er det mest sannsynlig at dateringsresultatet fra kornet er representativt for bruken av lokaliteten. Dette blir også framholdt i oppdragsrapporten (Zinsli 2009).

Dimensjonene til det toskipa langhuset ble estimert til å være om lag 15-16 meter og om lag 5,6-6 meter bredt (Zinsli 2009). Det ble tatt makrofossilprøver fra lokaliteten, og analysene av dette materialet viste at det har vært dyrket bygg, hvete og havre samt uspesifisert korn (Utigard Sandvik og Jensen 2009). I tillegg ble det funnet makrofossiler som tyder på at viltvoksende planter har vært benyttet som næringsgrunnlag. Det ble funnet hasselnøtteskall, mjølbær, bringebær og bjørnebærslekta. Videre ble det funnet spor etter urter som i særlig grad kan knyttes til kulturmark som meldestokk og linbendel.

Sammenlignes resultatene fra makrofossilene fra Tengesdal med makrofossilfunnene fra Hellvik viser dette materialet store likhetstrekk. På begge lokalitetene ble det funnet spor etter dyrking av hvete og bygg i eldre bronsealder. Videre inneholdt begge lokalitetene hasselnøtteskall, bringebær og bær av bjørnebærslekt, noe som viser utnyttelse av viltvoksende planter. Det kulturrelaterte ugresset linbendel ble funnet på begge boplassene. Det som er spesielt med linbendel er at dette ugresset er at det regnes å være en kulturspredd kosmopolitt som stammer fra Sør-Europa. Dette ugresset er sterkt relatert til kulturjord, og har trolig spredd seg til Norge med det tidlige jordbruket.

Som gjennomgangen av makrofossilene har vist hadde begge lokalitetene likhetstrekk. Når det gjelder hvorvidt lokalitetene kan betraktes som samtidige er dette en kildekritisk problemstilling. På Tengesdal ble det ikke tatt ut dateringer fra den husstrukturen som er antatt å være den eldste. Imidlertid viser den eldste dateringen fra Tengesdal at det har vært samtidig aktivitet på de to lokalitetene. Kokegrop 1607 ble datert til 1505-1415 f.Kr., som er et tidspunkt som faller inn under eldre bronsealder periode I. Dateringen sammenfaller med dateringen av korn fra Hellvik som har gitt resultatet 1670-1490 f.Kr, som også faller innenfor perioden eldre bronsealder periode I. Dette antyder at det har vært samtidig aktivitet på lokalitetene. Hvorvidt det har vært bebyggelse på de to lokalitetene er meget uvisst da det antatte huset fra Tengesdal ikke er datert. Dersom det er riktig at dette huset har vært toskipa kan det typologisk tilhøre samme bygningstradisjon.

De mange likhetene mellom næringsøkonomien som kan spores gjennom makrofossil materialet viser likhet. Dette er interessant da de best belagte makrofossilene fra Tengesdal ble innhentet fra bygninger som kan dateres til eldre bronsealder periode II og III,

mens huset på Hellvik trolig representerer eldre bronsealder periode I. Selv om dette er et lite materiale som ikke er statistisk valid kan det allikevel gi en liten indikasjon på en generell trend innen næringsøkonomien i Sør-Rogaland i eldre bronsealder. Videre arbeid vil kunne føye mer informasjon til den begynnende tendensen som kan spores i dette materialet.

11. LOKALITETEN I EN STØRRE KONTEKST

Dersom utgravningsresultatene fra Tengesdal settes i en større sammenheng kan resultatene sammenlignes med typologier utarbeidet på grunnlag av undersøkelser fra Forsandmoen i Forsand kommune og trender observert fra den nordre delen av Jæren. Hus 3 er vurdert tilhørende Løkens type 1 innenfor underkategori med bredt inngangsrom. Under utgravningene på Forsandmoen ble det funnet fire hus av denne typen. Det er typisk for denne typen at det finnes deponert korn i et stolpehull nær gavlveggen (Løken 1998:109). Det deponerte kornet som ble funnet i Hus 3 på Tengesdal har spesielt store likhetstrekk med hus LIX fra Forsandmoen. Det deponerte kornet ble i begge tilfeller funnet i en stolpe som ikke tilhørte grindparene, men er trolig knyttet til en valmet takkonstruksjon (Komber 1998). De tidligste husene av denne typen fra Forsand kan dateres til 1430-1410 f.Kr., mens huset fra Tengesdal er datert til 1380-1310 f.Kr. Disse dateringene faller begge innenfor eldre bronsealder periode II.

Hus 2 hadde en spesiell stolpesetting som karakteriserer Løkens type 7. Denne hustypen er også funnet på Forsandmoen, hvor det ble funnet syv hus av denne typen. Typen regnes å ha vært brukt i perioden 300 f.Kr. til 150/200 e.Kr., og har vært en av flere ulike hustyper som ble brukt innenfor denne perioden. Dateringen av Hus 2 gav resultatet 350-310 f.Kr. og 210-200 f.Kr. Dateringsresultat fra førromersk jernalder er ikke spesielt presise da det er en platå i C14 kurven. Imidlertid kan det, basert på de stilistiske bygningstrekkene til huset, være mest sannsynlig at Hus 2 var i bruk i den tidligste delen av dateringsperioden. Dersom dette medfører til riktighet representerer Hus 2 på Tengesdal et meget tidlig eksemplar av type 7. Det er observert at størrelsen til hustype 7 har variert mellom 16,4 og 46,5 m.

Bygningsstørrelsen til Hus 2 var på 21 m og kan derfor regnes som blant de mindre av typen. Forståelsen av funksjonsinndelingen av husene, og dørplassering følger gjerne et mønster gitt av hyppig forekommende planløsninger (Løken upub. manus, Reiersen 2003). Det er verdt å merke seg at funksjonsinndelingen i Hus 2 minner mer om den typiske layouten som er observert for hustype 9. Også inngangspartiene er plassert litt annerledes enn hva som vanligvis forekommer for type 7. Disse trekkene kan muligens skyldes at huset ble konstruert i eldre førromersk jernalder, som var en periode hvor bygningene ofte hadde en mindre regulær karakter sammenlignet med hus fra yngre førromersk jernalder og romertid. Alternativt kan den noe utradisjonelle planløsningen også skyldes lokal karakteristikk for Dalane. Hvorvidt dette er et lokalt trekk eller ei er vanskelig å avgjøre da det er behov for flere hus for å observere en trend i materialet.

Karakteristiske trekk ved hustype 7 er at ett av de takbærende stolpeparene hadde et større indre grindspenn da stolpene var plassert nærmere ytterveggen enn de øvrige stolpene (Løken 1997 og 1999). Det er argumentert for at denne hustypen har hatt et indre hallrom (ibid). Dessuten kan muligens hustypen også reflektere en øvre del av et hierarkisk samfunn (Reiersen 2002). Typen er helst observert i en landsbykontekst hvor ofte hus av type 7 har ligget litt segregert fra øvrig samtidig bebyggelse. Hvorvidt Hus 2 var en enkeltstående bygning eller tilhørende en landsbykontekst vil videre undersøkelser av nærområdene kunne avsløre.

12. PROSJEKTEVALUERING

I prosjektplan som ble utarbeidet i forkant av prosjektet ble det utarbeidet en rekke problemstillinger som har lagt føringer for prosjektet. Undersøkelsen har oppnådd å besvare en rekke av spørsmålene i problemstillingene. Imidlertid var det reviderte budsjettet av en slik karakter at det ikke lot seg gjøre å utføre markkjemiske analyser mv. Det kan også framheves at tiden i felt var forholdsvis liten sett i forhold til antall avdekkede anleggsspor. I prosjektbeskrivelsen ble det antatt at området kunne inneholde ca. 92 anlegg, mens det i realiteten ble funnet 258. Det ble lagt opp til at 60% skulle fingraves. Dette tilsvarer om lag 65 anlegg for videre granskning. På grunn av store mengder funn ble det kun mulig å undersøke 25,9% av anleggene, noe som er et forholdsvis lavt prosentantall. Totalt ble det snittet 68 anlegg, noe som var et litt høyere antall enn hva som var beregnet. Dette viser at feltpersonellet har klart å holde minst like god produktivitet som var forutsatt for undersøkelsen. Imidlertid var det en større funnmengde enn antatt som resulterte i at det ble undersøkt en lavere prosent av anleggene.

Figur 54. Bildet illustrerer utfordringene som nedbør skapte under feltarbeidet.

Oppdragsrapport B 2015/25 er utarbeidet av:
Universitetet i Stavanger / Arkologisk museum ved Kristine Reiertsen

Datert 18.12.2015

Dette ekstraktet er utarbeidet av:

Aaland Gård, april 2015

Paul Tengesdal